

De pijp van Magritte komt weer boven water

Bedenkingen bij een surrealistische imago-campagne

Johan Sanctorum

11/3/2008

Sinds het aantreden van Verhofstadt, een goed acht jaar geleden, met in zijn zog het reclamegenie Noël Slangen, werd het surrealisme als 'Belgische stijl bij uitstek' aan het buitenland verkocht. Boodschap van de imagocampagne: we zijn de koterij van Europa, niets werkt bij ons, alles hangt aan elkaar als los zand, maar

dat is nu juist onze charme. 'Creativiteit' heet dat: in België zou m.n. alles kunnen en niets moeten. Ook in de overzichtstentoonstelling 'Visionair België' (Brussel, lente 2005) rond het 175-jarig bestaan van dit land waren de gekke bolhoeden en de zwevende pijpen niet van de lucht, als tekenen van de plezante gekte die dit land kenmerkt.

De bolhoed van Magritte, die door Verhofstadt al werd bovengehaald naar aanleiding van het Belgische E.U.-voorzitterschap (zie logo), moest de hypothetische 'doorsnee-Belg' namelijk het gevoel geven dat wat zich rond hem afspeelt, niet echt kosjer is en allerm minst transparant, maar toch een hoog vermakelijkheidsgehalte bezit. België is weliswaar een grap, maar dan toch een goeie,- de vrolijke gekte van het surrealisme straalt nu eenmaal af op onze té gekke instituties... en daar moeten we nog fier op zijn ook. Als je dat verkocht krijgt, is er natuurlijk veel mogelijk. Het inspireerde me tot de naam van deze ondertussen bekende en beruchte website.

Zopas werd het (eigenlijk door en door versleten) campagnebeeld nog eens bovengehaald om buitenlandse investeerders aan te trekken, maar vooral ook om de wereld ervan te overtuigen dat België *kicking and alive* is, ondanks alle geruchten

rond een nakende secessie. Het surrealisme dus, als universeel alibi voor een kadukke machinerie in een land waar onontwarbare knopen worden bezworen met theatrale pseudo-magie. Het surrealisme ook, als Waals-Brusselse stijfiguur. Daar hoort een verhaal bij.

Toen we verleden zomer in Frankrijk rondreisden, haalde België nog eens de buitenlandse pers met de gloednieuwe scheepslift van Strépy aan het *Canal du Centre*, die voor maanden dicht moest omdat alle katrollen al versleten waren.

Berekeningsfoutje van de ingenieurs. Door slechte contracten

mag de Waalse overheid opdraaien voor de herstellingsfactuur van zo'n 6 miljoen Euro...die via allerlei 'Marshall-plannen' toch wel weer door Vlaanderen zal meebetaald worden. Soit, tot daaraan toe, laten we het maar als ontwikkelingshulp beschouwen. Ik moest toen ook uitleggen aan onze Franse vrienden hoe die mirakuleuze, door alle economische studies als ronduit 'nutteloos' en 'absurd' bestempelde constructie er gekomen was: omdat Zeebrugge een nieuw havendok had 'gekregen' en er dus automatisch in het Zuiden ook 'iets' moest komen van dezelfde prijsklasse. De nooit in gebruik genomen metrolijn van Charleroi-Châtelet hoort eveneens bij die koehandel. Gegniffel alom. Van die 'wafelijzerpolitiek' belandde ons gezelschap bij het bier, de chocola, de frieten, Manneke Pis en het Atomium. Om dan terecht te komen bij de ultieme verklaring van heel het hilarisch gebeuren dat *België* heet: onze 'surrealistische' aanleg. Het zou met name in onze genen zitten: de gekte, de drang om wereldwonderen te creëren die elders de lachlust opwekken, de zin voor het ongerijmde, de plantrekkerij, de ingewikkelde compromissen, de bureaucratische logica.

Vanwaar die mythe? Een en ander blijkt zijn wortels te hebben in de Brussels-francofone saloncultuur van de jaren '20, de zogenaamde '*années folles*'. Een gouden tijd voor industriëlen, nieuwe rijken, speculanten en hogere ambtenaren, de 'Beulemansen' dus, die van de naoorlogse hausse hadden geprofiteerd en zich vestigden in riante *Art Nouveau*-villa's of luxueuze stadspaleizen zoals de *Résidence Palace*. Deze immer feestende *beau monde* bekommerde zich nergens om en zag

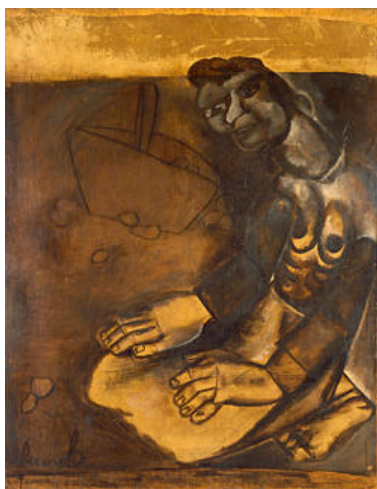
ook niets aankomen: noch de nakende beurskrach van 1929, noch het opkomende fascisme, en evenmin natuurlijk de barsten in de Belgische socio-politieke constructie zelf, waarin de Vlamingen per definitie een onderhorige status hadden.

Deze decadente bourgeoisie leefde in de werkelijkheidsontkenning en had net daarom behoefte aan een fantaisistische façadekunst, een maniërisme waar ze bij kon wegdromen of glimlachen. Daarvoor werden twee Waalse schilders van stal gehaald: *René Magritte* met zijn gekende beeldgrappen (*'Ceci n'est pas une pipe'*) en *André Delvaux* met zijn edelkitsj vol

doorheen ruïnes slaapwandelede naakten. Brussel verafgoodde hen. Voor ze het goed en wel beseften waren ze de decorateurs geworden van het neurotisch bolhoed-imperium, vandaag beter bekend als het *'Belgique de papa'*

Overall elders ter wereld is het surrealisme een kunstvorm, een spel van de verbeelding, een flirt met het onderbewuste. Alleen in België zijn de hilarische tonaliteit van het stripverhaal en de esthetiek van het absurde tot staatsideologie geconsacreerd.

Onnodig te zeggen dat de 'politiek-incorrecte' Vlaamse expressionisten uit diezelfde jaren '20 (Permeke, De Smet, Van den Berghe...), met hun in aardekleuren gedrenkte, brute schildering van het platteland, in die Brusselse salons geen voet aan de grond kregen. Het paste niet in de euforie. Vlaanderen was in die tijd een verpauperd wingewest dat het moest stellen zonder transfers of compensaties: de boeren leden honger, de Waalse mijnen waren bemand met Vlaamse gastarbeiders die er als 'boches' en 'sales flamands' bespot en vernederd werden. Ook dat hoort bij de *années folles*, en het is nooit weg

geweest. De actuele francofone afkeer van Letorme is niet alleen ideologisch: hij straalt het ongladde, hoekige, nuchtere, van de aardappeleter uit. Het is een fysieke, haast raciale afkeer van de *Flandrien* die geen boodschap heeft aan theatrale rethoriek, en die écht eten op zijn bord wil, geen geschilderd visioen.

Als Verhofstadt & C° vandaag die onbestaande pijp van Magritte nog eens boven water halen, om te bewijzen dat er wel degelijk zoiets bestaat als een 'Belgische identiteit', is dat dus een heel raar statement: het is een impliciete erkenning van België, als francofoon-burgerlijke encensering, met een toets van vrolijke gekte en een traditie van ritselende saloncultuur. En discreet gepatroneerd door een monarchie die hooguit wat Nederfrans hakkelt.

Het zal wel toeval zijn dat hogervernoemde spook-metrolijn Charleroi-Châtelet ons uitgerekend naar de geboorteplaats van René Magritte voert. En dat die fameuze scheepslift van Strépy vlakbij La Louvière ligt, - een kweekplek van het 'Belgische surrealisme', op een boogscheut van de carnavalstad Binche. Het is alleszins géén toeval dat de Brusselse bourgeoisie van de jaren '20 twee Waalse surrealisten in de galerij heeft verheven. Daar en toen is het idee ontstaan om het ongerijmde tot staatslogica te verheffen en de ondraaglijke lichtheid van België als een wereldwijd handelsmerk te deponeren. Het is de absoluut on-republikeinse logica van de irrationele natie, die niet functioneert via haar instellingen maar via haar netwerken, parallelle circuits die eigenlijk al sinds de 19de eeuw operationeel zijn: de kerk, de loges, het patronaat, de vakbonden, de massamedia, de economische lobby's, de invloedrijke families, de serviceclubs, en recent ook de zgn. 'denktanks'. Plus natuurlijk de échte besloten cenakels waar de échte beslissingen *en petit comité* genomen worden, iets wat we meestal met zo'n twintig jaar vertraging te weten komen, - zoals de Vier van Poupehan in de jaren '80.

Overall elders ter wereld is het surrealisme een kunstvorm, een spel van de verbeelding, een flirt met het onderbewuste. Spanje koestert Dali, maar hoedt er zich wel voor om zich te vereenzelvigen met slappe horloges. Tsjechië is en blijft verbonden met zijn grootste schrijver Franz Kafka, maar de hallucinante bureaucratie die hij schilderde, is allesbehalve een door de natie te cultiveren positief icoon. Alleen in België zijn de hilarische tonaliteit van het stripverhaal en de esthetiek van het absurde tot staatsideologie geconsacreerd. De opgestapelde bewijzen van onkunde en mismeeistering worden flitsen van 'creativiteit', dankzij het universele onderschrift:

'*Ceci n'est pas une ....*' (verder naar believen in te vullen). De pijp van Magritte blijft het ludieke uithangbord van een gespleten operettenatie die tijd koopt door fata morgana's te creëren.

Maar die tijd loopt af, de pijp gaat uit. Daar kan geen *notionele interest* aan verhelpen. †